

Ta'lim – Tarbiya Jarayonida Shaxsga Yo'naltirilgan Texnologiyalarni Rivojlantirish

Pardaboyev A.¹

Annotatsiya: Ushbu maqola ta'lim - tarbiya jarayonining muhim omillaridan biri bo'lgan shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalarga bag'ishlangan. Mazkur texnologiyalarning asosiy jihatlari ko'rib chiqilgan bo'lib, uning ta'sir doirasi va yetakchi tamoyillari bayon etilgan. Ushbu texnologiyalarning umumlashgan ta'siri va natijalarining ijobiy va salbiy jihatlari tahlil qilingan. Qo'llash orqali ta'minlanishi mumkin bo'lgan ijobiy ta'sir darajasiga erishish masalalari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: shaxs, texnologiya, ta'lim – tarbiya, tamoyil, pedagogik jarayon, yo'naltirilgan ta'lim, individuallik.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim - bu sub'ektivlik tamoyiliga asoslangan ta'lim, bu "talabani butun ta'lim jarayonidagi asosiy faol shaxs sifatida tan olinishi". Butun o'quv jarayoni ushbu qoida asosida quriladi.

Talabaga yo'naltirilgan ta'limning protsessual komponenti ushbu yondashuv uchun o'qitish faoliyatining eng mos usullarini o'z ichiga oladi.

Talabaga yo'naltirilgan yondashuvning texnologik majmuasini dialog asosidagi, ijodiy- faoll xarakterdagi, talabani individual rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga yo'naltirish, o'quvchiga mustaqil qarorlar qabul qilish erkinligi kabi talablarga javob beradigan usul va uslublardan iborat deb qarash mumkin.

Pedagogik jarayonlarni amalga oshirishdagi asosiy tushunchalar aqliy faoliyatning asosiy quroli hisoblanadi. Ularning o'qituvchi ongida mavjud emaligi yoki ma'nosining buzilishi ko'rib chiqilayotgan texnologiyadan o'quv faoliyatida ongli va maqsadli foydalanishni qiyinlashtiradi yoki hatto imkonsiz qilib qilib qo'yadi.

Tanlash - bu shaxs yoki guruh tomonidan ma'lum bir aholi orasidan o'z faoliyatining namoyon qilishi uchun eng maqbul variantni tanlash imkoniyatini amalga oshirishdir.

Individuallik - bu shaxs va guruhning o'ziga xos o'ziga mosligi, ularni boshqa shaxslar va inson jamoalaridan ajratib turadigan alohida, maxsus va umumiy xususiyatlarning o'ziga xos jihatlari.

Shaxs jamiyat vakili sifatida odamlar orasidagi o'z mavqeini erkin va mas'uliyat bilan belgilaydigan shaxsdir. U atrofdagi dunyo, ijtimoiy va insoniy munosabatlar tizimi, madaniyat bilan o'zaro munosabatda shakllanadi.

O'z-o'zini namoyon qiladigan shaxs - bu o'z qobiliyatlari va imkoniyatlarini to'liq ochib berish istagini ongli va faol ravishda amalga oshiradigan shaxs.

O'z taqdirini o'zi belgilash - bu insonning hayotning muayyan sharoitida o'z pozitsiyasi, maqsadlari va o'zini o'zi anglash vositalarini ongli ravishda tanlash jarayoni va natijasidir.

O'z-o'zini anglash (o'zini namoyon qilish) - bu shaxs tomonidan o'zining shaxsiy va kasbiy imkoniyatlarini eng to'liq aniqlash iboratdir.

Subyekt - bu ongli va ijodiy faoliyatga ega bo'lgan, o'zini va atrofdagi voqelikni o'rganish va o'zgartirishda erkinlikka ega bo'lgan shaxs yoki guruh.

¹ "Energetika va elektr texnologiyasi" kafedrasida katta o'qituvchisi, Jizzax politexnika instituti

Subyektivlik - bu shaxs yoki guruhning shaxs yoki guruh sub'ekti bo'lish qobiliyatini aks ettiruvchi sifati va faoliyatni tanlash va amalga oshirishda faollik va erkinlik o'lchovi sifatida ifodalanadi.

Pedagogik qo'llab quvvatlash va yordam - bu bolalarga jismoniy va ruhiy salomatlik, muloqot qilish, ta'limdagi muvaffaqiyat, hayot va kasbiy o'zini o'zi belgilash bilan bog'liq individual muammolarni hal qilishda profilaktik va tezkor yordam ko'rsatish bo'yicha o'qituvchilar faoliyati.

Talabaga yo'naltirilgan ta'lim tamoyillari

Tamoyillar talabalarni o'qitish va tarbiyalash jarayonini qurishning boshlang'ich nuqtalari va asosiy qoidalaridir. Birgalikda ular o'qituvchi yoki ta'lim muassasasi rahbarining pedagogik mazmun mohiyatiga aylanish mumkin.

O'z-o'zini amalga oshirish printsiplari. Har bir inson o'zining intellektual, kommunikativ, badiiy, jismoniy va boshqa qobiliyatlarini yangilashga muhtoj. Talabalarning tabiiy va ijtimoiy orttirilgan qobiliyatlarini namoyon qilish va rivojlantirish istagini uyg'otish va qo'llab-quvvatlash muhimdir.

Enli talabalarga yo'naltirilgan texnologiyadan foydalangan holda dars samaradorligining asosiy mezonlarini ajratib ko'rsatish mumkin bo'ladi:

- individual xususiyatlar, sinf tayyorgarligi va boshqalarga qarab dars rejasining o'zgaruvchan komponentining mavjudligi;
- muammoli ijodiy topshiriqlardan foydalanish;
- o'quvchiga materialning turi va shaklini tanlash imkonini beruvchi topshiriqlardan foydalanish (og'zaki, grafik, shartli ramziy);
- dars davomida barcha talabalarning ishiga ijobiy hissiy kayfiyatni yaratish;
- dars boshida nafaqat mavzu, balki dars davomida o'quv faoliyatini tashkil etish ketma-ketligi haqida xabar;
- dars oxirida talabalar bilan nafaqat "biz nimani o'rgandik" (nimani o'zlashtirdik), balki bizga nima yoqdi (yoqmadi) va nima uchun haqida ham muhokama qilish; yana nima qilishni xohlaysiz va nimani boshqacha qilishni xohlaysiz;
- o'quvchilarni topshiriqlarni bajarishning turli usullarini tanlash va mustaqil ravishda qo'llashni rag'batlantirish;
- darsda talabaning to'g'ri javobini so'rashda nafaqat baholash (rag'batlantirish), balki o'quvchi qanday fikr yuritganligi, qanday usuldan foydalanganligi, nima uchun va nima uchun xato qilganini tahlil qilish;
- dars oxirida talabaga qo'yilgan baho bir qator parametrlar - to'g'rilik, mustaqillik, o'ziga xoslik asosida oydinlashtirilishi kerak;
- uy vazifasining o'zgaruvchanligi, faqat topshiriq mavzusi va hajmini tushuntirish emas, balki uy vazifasini bajarishda o'quv ishlarini oqilona tashkil etish.

Rivojlantiruvchi ta'limning mohiyati va xususiyatlari

Ushbu kontseptsianing o'ziga xos xususiyati uning ta'lim muvaffaqiyatining umumiy qabul qilingan mezonlariga (bilim, qobiliyat, ko'nikmalarni rivojlantirish) emas, balki o'quvchilarni rivojlantirish omiliga yo'naltirilganligidir. O'rganish bola psixikasini rivojlantirishda etakchi kuch sifatida talqin qilinadi va ta'lim bolaning rivojlanishining asosidir.

Rivojlantiruvchi ta'lim nazariyasini ilmiy asoslab bergan L.S. Vygotskiy: o'qitish faqat rivojlanishdan oldinroq bo'lganda samarali bo'ladi. Keyin u kamolot bosqichida bo'lgan, "proksimal rivojlanish zonasida" yotgan bir qator funktsiyalarni hayotga uyg'otadi, ya'ni. Ta'lim "proksimal rivojlanish zonasi" tomonidan belgilangan davrda amalga oshirilishi kerak.

Rivojlantiruvchi ta'limning quyidagi eksperimental tizimlarini ajratib ko'rsatish mumkin. L.V. Zankovning rivojlanish ta'lim tizimi.

L.V. Zankov ning eksperimental ishlarida maktab o'quvchilarining umumiy rivojlanishi, qobiliyatlarning rivojlanishi sifatida qaraldi, ya'ni: kuzatish, hodisalarni idrok etish qobiliyati, faktlar - tabiiy, matematik, estetik; mavhum fikrlash, tahlil qilish, sintez qilish, umumlashtirish qobiliyati; amaliy harakatlar, ba'zi moddiy ob'ektni yaratish, qo'lda operatsiyalarni bajarish qobiliyati, bir vaqtning o'zida idrok va fikrlashni rivojlantiradi.

Tizimning didaktik tamoyillari orasida L.V. Zankov yuqori darajadagi qiyinchilikda o'rganish tamoyili etakchi rol o'ynaydi. Qiyinchilik to'siqlarni engib o'tish deb tushuniladi. Qiyinchilik darajasi qiyinchilik o'lchoviga rioya qilish orqali tartibga solinadi. Bu o'quvchilar tomonidan tushunilishi mumkin bo'lgan o'quv materialini o'z ichiga oladi. Qiyinchilikning tabiati hech qanday qiyinchilikni emas, balki hodisalarning o'zaro bog'liqligini, ularning ichki muhim aloqalarini bilishda yotgan qiyinchilikni anglatadi.

Bu tamoyil boshqa tamoyillar bilan chambarchas bog'liq.

Ta'lim mazmunida nazariy bilimlarning yetakchi roli. Ushbu tamoyil amaliy ko'nikmalarning ahamiyatini va ularni talabalarda ham rivojlantirish zarurligini kamaytirmaydi. Ko'nikmalarni shakllantirish tezkor rivojlanish asosida, tegishli tushunchalar, munosabatlar va qiyinchiliklarni eng chuqur tushunish asosida sodir bo'lishi kerak.

Tez sur'atlar bilan oldinga siljish. An'anaviy boshlang'ich maktab ta'limida mavjud bo'lgan o'rganish tezligining haddan tashqari sekinlashishi, bu tizim tarafdorlarining fikriga ko'ra, o'rganilgan narsalarni takroriy va bir xilda takrorlash natijasida yuzaga keladi. Bu yuqori darajadagi qiyinchilikda o'rganishga xalaqit beradi yoki hatto imkonsiz qiladi. Talaba ongini turli mazmun bilan doimiy boyitib borish, keng tarqalgan tizimga kiritilganligi sababli olingan ma'lumotlarni chuqurroq tushunish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratadi. Tez sur'atlar bilan oldinga siljish, o'quvchilarga shoshilinch ravishda imkon qadar ko'proq ma'lumot berish, darsni shoshilish degani emas.

Talabalarning o'qishga ongli munosabati printsiplari. Bu o'quvchilarning o'quv jarayonining barcha qismlarini bilishi va barcha talabalarni, shu jumladan zaiflarni rivojlantirish ustida ishlash zarurati.

L.V. Zankov tizimi har bir bolaning individual rivojlanishiga qaratilgan. Tushunchalarni, fikrlash usullarini va faoliyatni shakllantirishda induktiv yo'l - xususiydan umumiygacha ustunlik qiladi

Darsliklar, topshiriqlar, shuningdek o'quv materialini taqdim etish usullari va o'qitish shakllari shunga mos ravishda tuziladi. Dars ta'limning asosiy shakli bo'lib qoladi. Uni tayyorlashda bolalarning o'zlari muhim rol o'ynaydi. Odatda o'qituvchi dars mavzusini oldindan e'lon qiladi va unga material tayyorlash vazifasini qo'yadi. Dars boshida sinf ko'pincha ish rejasini taklif qiladi. Dars darhol muhokama va fikr almashish bilan boshlanadi. Uy vazifasi xilma-xil bo'lib, ortiqcha yuklanishdan qochadi.

Shunday qilib shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalar talabaning shaxsiyatiga ishonish, unga bo'lgan ishonch, uning o'zini o'zi anglash va o'zini o'zi tasdiqlashga bo'lgan intilishlarini qo'llab-quvvatlashdan iborat bo'lib, ularning chuqur bilim va ko'nikma olishlariga xizmat qiladi va umumiy ta'limni sifat darajasi nuqtai nazaridan yuqori bosqichga olib chiqadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Grexnev, V.S. Pedagogik muloqot madaniyati / V.S. Grexnev. – M., 1990 yil.
2. Bordovskaya, N.V. Pedagogika: universitetlar uchun darslik / N.V. Bordovskaya, A.A. Rean - Sankt-Peterburg: Peter, 2000. - 304 p.
3. Pedagogik faoliyatga kirish / A.S. Robotova [va boshqalar]; A.S. Robotova umumiy tahriri ostida. – M.: Nashriyot uyi. "Akademiya" markazi, 2000 yil.
4. Yahyoevna, R. B. (2022, March). WAYS AND WAYS TO PREVENT POVERTY (ON THE EXAMPLE OF UZBEKISTAN). In *E Conference Zone* (pp. 39-42).
5. Yakhyayevna, R. B., & Tulembayevna, M. S. (2024). Education of Youth in the Spirit of Patriotism. *Best Journal of Innovation in Science, Research and Development*, 3(3), 338-342.

6. Rashidova, B. Y. (2023). QUALITY EDUCATION AND TRAINING IS THE DEMAND OF THE TIMES. *Экономика и социум*, (2 (105)), 300-303.
7. Рашидова, Б. Я. (2024). ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ ҚАНЧА МУКАММАЛ БЎЛСА, ХАЛҚ ШУНЧА БАХТЛИ ЯШАЙДИ. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(1), 464-469.

